Черненко О. В.,*кандидат філологічних наук,**доцент кафедри германської і фіно-угорської філології імені професора Г. Г. Почепцова
Київського національного лінгвістичного університету*

ОСОБЛИВОСТІ МУЛЬТИСЕМІОЗИСУ КОНФЛІКТИВІВ У СУЧАСНОМУ ГРАФІЧНОМУ РОМАНІ

Анотація. У статті йдеться про особливості механізмів мультисеміозису конфліктів у сучасному англомовному графічному романі. На основі принципу багаторівневості семіозису до уваги береться широкий спектр засобів первинного та вторинного семіозису як механізмів формування нових семіотичних рівнів у процесі смислотворення через поєднання візуального й невербального модусів актуалізації смислу. Нелінійна динаміка розгортання конфліктної ситуації у графічному романі зумовлює потребу залучення до аналізу конфліктів сучасних семіотичних і культурологічних форм візуального нарративу, що ґрунтуються на традиціях футуристичної книги, текстовості концептуального мистецтва, втілюються у сучасному мистецтві бук-арту.

У роботі наведено аналіз основних підходів до трактування мультисеміозису, мультисеміотичності та мультимодальності у лінгвістичному фокусі досліджень, зокрема із застосуванням семіотичного підходу до аналізу лінгвістичних явищ, встановлено взаємозв'язок між поняттям мультимодальності і мультисеміотичності у застосуванні до аналізу конфліктів у художньому дискурсі загалом і графічному романі зокрема. Мета дослідження полягає у встановленні зв'язку між різними каналами передачі інформації та залученими семіотичними ресурсами у процесі семіозису конфліктної мовленнєвої взаємодії у сучасному англомовному графічному романі, виокремленні й аналізі засобів первинного та вторинного семіозису через візуальний та аудіовізуальний модуси актуалізації конфліктних смислів. Для досягнення поставленої мети дослідження застосований семіотичний підхід до аналізу графічного роману у парадигмі наукових досліджень, елементи конверсаційного аналізу, лінгвопрагматичного аналізу, дискурс-аналізу; розкрита специфіка вербальних і невербальних засобів комунікації у конфліктному дискурсі. Отримані результати дослідження дозволять визначити роль вербального та невербального модуса у лінійній чи потенційній реалізації конфлікту у кореляції з його прагматичним впливом на перебіг конфліктного дискурсу з урахуванням сучасних форм візуального нарративу.

Ключові слова: художній дискурс, графічний роман, конфлікт, мультисеміозис, мультимодальність, вербальний і невербальний модус.

Постановка проблеми. У сучасних лінгвістичних, літературознавчих і культурологічних розвідках трактування художнього дискурсу набуває нових просторових і концептуальних характеристик, що уможливує застосування розширеного спектру методів його аналізу й інтерпретації. Зокрема, сучасні виміри дискурсивного простору створення, реалізації, подачі, функціонування й інтерпретації передбачають визначення

художнього дискурсу як живого процесу смислотворення і смислоінтерпретації [1], що набуває різних форм «життя твору у тексті та поза текстом», де відбувається синергія цих процесів як сумарний ефект сприйняття твору колективним реципієнтом. Для досягнення такого ефекту використовуються публічні читання художніх творів на мистецьких виставках і книгарнях, обговорення та дискусії, візуального, аудіального й аудіовізуального модусів сучасного дискурсу як характеристики його мультимодальності: візуальні презентації, супроводжувані текстом, музикою та вербальними коментарями, використання засобів вторинного семіозису, невербальні графічні знаки, зображення, графони, відеоігри, фільми, ролики, комікси, саундтреки та ін. [2; 3].

У графічному романі автор задіює одразу декілька модусів комунікації з колективним реципієнтом твору: вербальний, візуальний, графічний, аудіовізуальний, невербальний та ін., які апелюють до зорового, слухового, тактильного сприйняття тощо [3, с. 432; 4]. Саме залучення різних каналів інформаційного зв'язку дозволяє повніше охарактеризувати процес семіозису мультимодальних конфліктів у сучасному англомовному графічному романі.

Актуальність дослідження визначається необхідністю розкриття проблеми механізмів семіозису конфліктів у сучасному художньому дискурсі, зокрема графічному романі. Також розуміння комунікативного акту як інтерсуб'єктивного, мультимодального процесу дозволяє повніше інтерпретувати взаємодію суб'єктів – учасників конфлікту – на перцептивно-акціональному, когнітивному, ціннісному, емоційному рівнях, яка визначає комунікативні смисли їх вербальних і невербальних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних лінгвістичних студіях художній дискурс, зокрема його жанровий різновид – графічний роман, розглядається не тільки з позицій стилістики, когнітивістики, лінгвосеміотики, прагмалінгвістики та інших суміжних гуманітарних дисциплін, але і як сучасний мультимодальний, полікодовий текст, який характеризується полісемантичністю, інтерсеміотичністю, інтермедіальністю, частковою або повною креолізацією тощо [5; 6]. У рамках сучасної терміносистеми малюнок (зображення, фото, таблиці, схеми, креслення) виступає самодостатнім засобом іконічної мови, на відміну від іншого, широкого спектру семіотичних одиниць (шрифту, кольору, підкреслення), що трактуються як допоміжні одиниці для розкриття змісту тексту [7, с. 112]. Проблема дослідження графічних засобів художнього тексту, інтерсеміотичності та параграфеміки неодноразово ставали предметом дослідження, зокрема у художніх текстах [3; 5; 8], постмодерністських художніх

текстах [4; 7], графічному романі та коміксах тощо [2; 9]. До усталеної термінології належить також термін «графічна лінгвістика», уперше введений дослідником R.A. Crossland на позначення комунікації, у широкому сенсі, зокрема візуальної та невербальної, головними складниками яких є графічні засоби [10, с. 18], де підставою для вищезазначеного трактування є поліаспектність і поліфункціональність засобів, які використовуються у писемному мовленні, зокрема і на позначення конфліктних вербальних і невербальних одиниць у графічному романі. У процесі семіозису мультимодальних конфліктів у сучасному графічному романі задіюється широкий спектр вербальних, невербальних, графічних, аудіовізуальних засобів смислотворення, які потребують детальнішого розгляду й аналізу з позицій лінгвсеміотики, прагмалінгвістики, теорії конфлікту, а також мультимодальності та мультисеміотичності, де перше тлумачать як комунікацію за різними каналами, а друге – як комплементарне оперування декількома семіотичними системами [11, с. 6; 4; 8; 10].

Мета дослідження полягає у теоретичному і практичному обґрунтуванні мультимодальної специфіки реалізації конфліктів у сучасному англomовному графічному романі. Для досягнення мети передбачено виконання таких завдань: вивчення загальних механізмів і засобів реалізації конфліктів у художньому дискурсі, аналіз особливостей мультисеміозису конфліктів у графічному романі. Методи прагматичного, дискурсивного, мультимодального та мультисеміотичного аналізів підпорядковані розв'язанню сформульованих завдань і відповідають параметрам студійованого об'єкта. Матеріалом дослідження слугували дискурсивні фрагменти, відібрані із графічного роману іранської художниці та письменниці Марджан Сатрапі «Персеполіс».

Виклад основного матеріалу. Відомий німецький письменник Бертольд Авербах зауважив, що єдиною універсальною, всесвітньою мовою, яка не потребує перекладу, є музика, оскільки вона промовляє до душі, тим самим недооцінивши малюнок, зображення як ще один універсальний візуальний спосіб осмислювання світу та дійсності із частковим зверненням до усталених знакових систем або навіть за їх відсутності. Більше того, за наявності внутрішньоособистісних конфліктів психологічного, соціального характеру малюнок виступає універсальним засобом вираження і переживання отриманого досвіду як засіб, альтернативний ослівленню, побудований на контрасті комічного та трагічного (форма та зміст) як естетичних категорій драматичного мистецтва, в основі яких, за Гегелем, міститься конфлікт як суперечність між свободою дії людини й об'єктивною необхідністю, яка протистоїть цій свободі [12, с. 167–177].

Термін «графічний роман» набув поширення, усталеної теоретичної бази та термінологічного глосарію на основі коміксу, у 80-х рр. минулого століття [2, с. 22] і розглядається дослідниками як полікодовий текст із повною креолізацією, побудований на поєднанні в одному графічному просторі семіотично гетерогенних складників, для яких характерне нерозривне поєднання вербальної частини й іконічного компоненту графічного роману [6, с. 131–132]. Головними відмінними рисами графічного роману від коміксу є повний обсяг роману, «серйозність» обраної проблематики, яка охоплює передовсім соціальні проблеми, внутрішньо- та міжособистісні конфлікти та драми, що, у свою чергу, формує відмінні від коміксу нара-

тивні стратегії. Відповідно, у канву графічного роману вплетено експерименти та маніпуляції з формою графічного роману, його просторовими характеристиками, нуарне затемнення, форму філактів – «хмарок», для розміщення діалогових реплік, авторські прозові ремарки та коментарі, характерні для звичайного прозового тексту, особливі шрифти, у тому числі й «літературні» шрифти із прописними та строчними літерами, різноманітність засобів параграфеміки: графічна сегментація тексту, довжина рядка, шрифт, графічні символи, колір, підкреслення, іконічні засоби (малюнок, фотографія, карикатура, таблиця, схема, рисунок) як самодостатні носії інформації для розкриття змісту тексту [7, с. 112], графо-орфографічні елементи, графічна образність, графони, анаграми як елементи графічної стилістики тощо.

Наскрізним каменем графічного роману «Персеполіс» іранської письменниці Марджан Сатрапі виступає конфлікт, як внутрішній, так і міжособистісний / міжгруповий конфлікт на тлі соціальних змін і потрясінь, які переживає іранське суспільство і сама письменниця, починаючи з дитячих років і закінчуючи дорослішанням. У цьому сенсі роман є автобіографічним і певною мірою терапевтичним, де розкриття власної історії та досвіду відбувається за допомогою малюнка як індивідуального та відкритого для прочитання символу, що презентує «інтраісторію» існування однієї сім'ї на тлі епохи розгортання фундаменталізму в Ірані.

Як внутрішньо особистісний, так і міжособистісний/міжгруповий конфлікт у графічному романі реалізуються за допомогою конфліктів, які ми розглядаємо як: 1) мовленнєвий акт, класифікований за Дж. Лічем відповідно до ролі, котру певний мовленнєвий акт відіграє у соціальній комунікативній взаємодії партнерів, ілюктивна мета якого вступає у конфлікт із соціальною метою підтримання партнерства і комунікативної взаємодії через погрози, звинувачення, наклепи, прокляття тощо [13, с. 140]; 2) як дискурсивну стратегію конфронтації, котра розгортається на тлі порушення/недотримання принципу ввічливості як особливої стратегії мовної поведінки, спрямованої на запобігання конфліктних ситуацій із метою «зберегти обличчя», що передбачає дотримання максим такту, щирості, схвалення, скромності, згоди, симпатії як ефективного способу соціальної взаємодії [13; 14]; 3) як полікомпонентний дискурсивний мультимодальний конструкт, мультисеміозис яких у художньому дискурсі відбувається у за гомогенними та гетерогенними моделями взаємодії вербальної, невербальної та параграфічної семіотичних систем [15; 16].

Отже, мультисеміозис конфліктів у графічному романі «Персеполіс» відбувається насамперед на дуальному контрасті форма/зміст, де часом малюнок як засіб іконічної мови та самодостатній спосіб осмислення дійсності, що несе основне або додаткове смислове навантаження, вибудовує дуальну модель комічне/трагічне, у якій розкривається й отримує додаткове смислове забарвлення конфлікт. Так, наприклад, в ідеологічному міжгруповому конфлікті-покаранні з активними та пасивними учасниками конфлікту школярці Марджан однокласник повідомляє інформацію «*My father says Ramin's father was in the savak. He killed a million people*», підкріпленою авторським наративом «*The battle was over for our parents but not for us*» і супроводжуваною чорно-білим малюнком із зображенням розгублених облич дітей «*A million?*», що спонукає школярів діяти та покарати Рамена: «*My idea was to put nails between our*

fingers like American brass knuckles and to attack Ramin». Памена зображено схованим за дерево з виразом остраху на обличчі та великими очима, та у цей час з'являється мама Мардж *«But my mother arrived in the middle of our euphoria...»*. Репліку мами відображено у діалоговому чорно-білому вікні-філактері за допомогою шрифту blambot casual, що ним послуговується авторка роману *«So, that's what you want, to nail Ramin? Get into the car, I have a better solution»*. Обличчя мами зображено спокійним і сумним, а Мардж – збудженим і веселим. І, нарешті, вдома все змінюється: *«What would you say if I nailed your ears to the wall?»*, репліку поміщено у прямокутному філактері на чорно-білому фоні, де обличчя мами та Мардж змінює вираз, відповідно, на злий і наляканий. Наступне «інформаційне вікно» показує нам зображення Мардж, із вухами, прибитими цвяхами до стінки, супроводжуване авторською ремаркою *«Wow! It would hurt a lot»*, яка у цьому випадку несе додаткове інформаційне навантаження нереальної дії (умовний спосіб), тоді як малюнок несе у собі основне емоційне навантаження і створює ефект на дуальному контрасті трагічне/комічне.

Розглянемо також перший внутрішньоособистісний конфлікт Мардж за типом «Man versus Self», де авторка відкриває нам таємницю зростання і становлення особистості в умовах зовнішнього і внутрішнього соціального конфлікту (фундаменталізм vs демократія), у якому перебуває іранське суспільство. Мардж повідомляє, що у їхньому домі є покоївка, котру відправили до них із багатодітної родини ще у дитячому віці, щоб позбутися «зайвого рота», і це був прекрасний спосіб прилаштувати дитину у хорошу родину та дати їй змогу харчуватися і самій заробляти на хліб. Мері зображено життєрадісною дівчинкою, яка доглядає за Мардж: *«She played with me...and she always finished my food»*. Коли Мері виповнилося шістнадцять, Мардж помітила, що вона щовечора стоїть біля вікна, дивлячись на юнака у сусідньому будинку, аж поки вона не отримала від нього листа. Мардж із радістю слугувала посередником між ними й авторкою листів Мері *«Like most peasants, she didn't know how to read and write...»*, допоки про цю історію не дізнався тато, і не прояснив ситуацію *«You must understand, that their love was impossible... In this country you must stay within your own social class»*. Розгублене, засмучене обличчя Мардж авторка супроводжує репліками: *«But is it her fault that she was born where she was born? Dad, are you for or against social classes?»* та авторським наративом у наступному «інформаційному вікні» із зображенням сліз Мері та Мардж, яка їй співчувала: *«When I went back to her room she was crying, we were not in the same social class but at least we were in the same bed»*. Зрештою, наростання та розгортання цього внутрішньоособистісного конфлікту відбувається з переходом у зовнішній – а саме потребу розв'язати та залагодити конфлікт існування різнорівневих соціальних класів *«When I finally understood the reasons for the revolution I made my decision»*.

Таким чином, реалізація мультимодальних конфліктів у художньому дискурсі, зокрема у графічному романі, відзначається різним ступенем залучення вербальної, невербальної та параграфемної семіотичної систем і, відповідно, характеризується використанням різнорівневих вербальних, невербальних засобів комунікації, засобів параграфеміки, засобів іконічної мови, які слугують для втілення певних комунікативних інтенцій у конфлікті. Графічний роман відзначається інтерсеміотичністю, інтерсуб'єктивністю, іконічністю та комплементарністю як активним оперуванням кількома семіотичними системами.

тарністю як активним оперуванням кількома семіотичними системами.

Висновки. Вивчення природи конфліктів, їх виникнення, перебігу, розвитку, динаміки й ефективного врегулювання цікавить не тільки політологів, психологів, філософів. Цей напрям є перспективним також і в когнітивній лінгвістиці, соціосеміотиці, невербалістиці, прагмалінгвістиці, дискурс-аналізі. Отримані результати проведеного дослідження свідчать про те, що мультисеміозис конфліктів у художньому дискурсі, а саме у графічному романі відбувається через залучення різних семіотичних систем і характеризується комплексністю, комплементарністю, гетерогенністю та мультимодальністю.

Окреслюючи перспективи подальших досліджень, необхідно зазначити необхідність вивчення феномену конфлікту та його втілення у художньому, політичному, кінематографічному, мас-медійному та інших типів дискурсу з позицій мультимодальності, дискурс-аналізу, лінгвосеміотики, когнітивної прагматики та розкриття специфіки його реалізації в англomовному соціумі.

Література:

1. Воробйова О.П. Художній текст: у пошуках метаметоду інтерпретації. *Англїстика та американїстика*. 2013. Вип. 10. С. 7–11.
2. Бежан О.А. Наратив «графічного роману» в інтермедіальному дискурсі сучасної американської літератури (В. Айснер). *Записки з романо-германської філології*. 2017. Вип. 1 (38). С. 20–27.
3. Маріна О.С. Поетичні форми як мультимодальні конструкти: на межі різновидів категоризації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство*. 2017. С. 430–435.
4. Білецька О.В. Графічна форма постмодерністського художнього тексту крізь призму графічної лінгвістики. *Нова філологія*. 2014. Вип. 60. С. 17–22.
5. Калініченко О.М. Мультимодальність художнього тексту: напрями лінгвопоеетологічних досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2016. № 31. Т. 2. С. 42–45.
6. Семенюк Т.П. Інтерсеміотичні особливості письмової комунікації. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Дискурсознавство. Текстологія*. 2012. Вип. 24. С. 129–134.
7. Влох Н.М. Засоби параграфеміки англomовного постмодерністського художнього тексту. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 36. С. 111–113.
8. Садченко В.Т. Вторичний семіозис в художественном тексте. *Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение*. 2009. № 31. С. 106–121.
9. Коваль О.В. Дог-Бук-Арт Ірини Озаринської: Графічний дискурс і візуальний наратив. *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія*. 2013. Вип. 9. С. 94–98.
10. Макарук Л.Л. Графічна лінгвістика: становлення, сучасний стан та перспективи розвитку. *Іноземна філологія*. 2013. Вип. 125. С. 16–20.
11. Крисанова Т.А. Актуалізація негативних емоцій в англomовному кінодискурсі: когнітивно-комунікативний і семіотичний аспекти : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2020. 36 с.
12. Гегель Г.В.Ф. Эстетика : в 4 т. Т.І. Гл. III. Прекрасное в искусстве или идеал. Москва, 1968. С. 162–187.
13. Leech Geoffrey. *Principles of Pragmatics*. London, New York : Longman, 1983. 257 p.
14. Frolova, I.Ye. Confrontation strategy in discourse and communities of practice. In *The Advanced Science: open access journal*, Torrance, CA (United States), 2013. P. 29–32.

15. Bonacchi S., Mela M. Multimodal Analysis of Low-Stakes Conflicts: A Proposal for a Dynamic Model. *Conflict and Multimodal Communication*, ed. by F. d'Errico, I. Poggi, A. Vinciarelli, L. Vinze. Berlin: Springer Berlin, 2015. P. 266–293.
16. Danesi M. Understanding Nonverbal Communication: A Semiotic Guide. London : Bloomsbury Publishing, 2021. 256 p.

Chernenko O. Specifics of multisemiotic realization of conflictives in modern graphic novel

Summary. The article focuses on the peculiarities of multisemiotic conflictives in modern English graphic novel. Based on the principle of multilevels of semiosis a wide range of means is taken into account, including the means of primary and secondary semiosis as mechanisms of new levels formation in the process of meaning-making through a combination of visual and nonverbal modes of meaning actualization. Non-linear dynamic of the development of conflict in graphic novel includes the involvement in the analysis of conflicts modern semiotic and cultural forms of visual narrative based on the traditions of futuristic books, textual conceptual art, embodied in the modern traditions of book art.

The article proposes analysis of the main approaches to the interpretation of multisemiosis, multisemiotics

and multimodality in the linguistic focus of research, including a semiotic approach to the analysis of linguistic phenomena; the relationship between the concept of multimodality and multisemioticity in the application to the analysis of conflicts in artistic discourse in general and the graphic novel in particular is established.

The aim of the research is to establish a connection between different channels of information transmission and involved semiotic resources in the process of semiosis of conflicting speech interaction in a modern English-language graphic novel. To achieve this goal, a semiotic approach to the analysis of the graphic novel in the paradigm of research, elements of conversational analysis, linguopragmatic analysis, discourse analysis was applied, the specifics of verbal and nonverbal means of communication in conflict discourse was revealed.

The obtained results of the research will allow to determine the role of verbal and nonverbal mode in linear or potential realization of conflict in correlation with its pragmatic influence on the development conflict discourse taking into account modern forms of visual narrative.

Key words: fictional discourse, graphic novel, conflictive, multisemiosis, multimodality, verbal and nonverbal modes.